

LIETUVOS TSR BIBLIOTEKŲ ISTORIJS 1940—1941 METAIS
TYRINĖJIMŲ KLAUSIMU

KLEMENSAS SINKEVIČIUS

Buržuaziniam režimui Lietuvoje žlugus, Lietuvos Liaudies vyriausybė, sudaryta 1940 m. birželio 17 d., pradėjo įgyvendinti svarbius demokratinius perversmumus. Liaudies Seimas savo pirmojoje sesijoje 1940 m. liepos 21—23 dienomis priėmė istorinės reikšmės deklaraciją: Lietuvą paskelbė Tarybų Socialistine respublika, prašė TSRS Aukščiausiąją Tarybą priimti Lietuvą į Tarybų Sąjungos sudėtį. Lietuvos darbo žmonės, Lietuvos Komunistų partijos vadovaujami, Tarybų Sąjungos padedami, krašto likimo vairą pasuko naujo gyvenimo kūrime kryptimi.

Buržuazinio režimo nuvertimas bei Tarybų valdžios atkūrimas atvertė naują Lietuvos istorijos puslapį. Lietuvoje vyko socialistinė revoliucija, giluminiais poslinkiais lietusi visas politinio, socialinio, ūkinio bei kultūrinio gyvenimo sritis.

Marksizmas-leninizmas moko, kad sudėtinė socialistinės revoliucijos dalis yra kultūrinė revoliucija. Pasinaudamas savo politine valdžia, proletariatas turi perimti ankstesniųjų kartų sukurtas mokslo bei kultūros vertybes ir tuo remdamasis kurti naują kultūrą bei naują, aukštesnę darbo našumą, pasiekti, kaip yra sakęs V. Leninas, „kad mokslas tikrai įeitų į kūną ir kraują, visiškai ir tikrai virstų sudėtinium buities elementu“¹.

Kultūrinės revoliucijos priemonių arsenale svarbus vaidmuo skiriamas knygai. „Be pakankamo gyventojų įpratimo naudotis knygomis ir be medžiaginio šio dalyko pagrindo (...) mes savo tikslo nepasieksime“, — rašė V. Leninas².

Socialistinė revoliucija, naikindama visuomenės susiskirstymą į antagonistines klases, iš esmės keičia knygos visuomenines funkcijas.

Keičiantis knygos visuomeninėms funkcijoms, keičiasi ir bibliotekų, kurios yra, N. Krupskajos žodžiais tariant, „ekonomiškiausias, tiksliausias knygų pateikimo masėms būdas“³, socialinė misija. Rūpinimasis bibliotekų veikla Tarybų valdžios sąlygomis tampa svarbiu partiniu bei valstybiniu reikalu. Kaip sakė V. Leninas Visos Rusijos gubernijų liaudies švietimo skyrių užmokyklinių poskyrių vedėjų 3-jame pasitarime 1920 m. vasario 25 d., „be valstybinės valdžios aparato, be materialinės ir finansinės paramos plačiai suorganizuoti švietimo negalima“⁴.

Tarybų valdžios atkūrimas atvertė naują ir Lietuvos bibliotekų istorijos puslapį.

Socializmo statybos uždaviniai respublikoje reikalavo plėsti bibliotekų tinklą bei vystyti jų veiklą, anot N. Krupskajos, „taip pastatyti bibliotekininkystę Tarybų Šalyje, kad tankus

¹ Leninas V. I. Raštai, t. 33, p. 442—443.

² Ten pat, p. 426.

³ Крупская Н. К. О библиотечном деле.— М., 1957, с. 71.

⁴ Leninas V. I. Raštai, t. 30, p. 344.

įvairių tipų bibliotekų tinklas laiku aptarnautų visus iki vieno gyventojus jiems reikalinga knyga, tenkintų vis augantį masių poreikimą žinių, plėstų jų akiratį, tenkintų jų poreikius"⁵.

Socializmo statybos uždaviniai reikalavo keisti bibliotekų darbo turinį taip, kad jis atitiktų darbo žmonių interesus, padėtų jiems ir mobilizuotų juos naujo gyvenimo kūrimui.

Respublikos partiniai bei valstybiniai organai, buržuaziniam režimui žlugus, sprenddami daugybę sudėtingų bei neatidėliotinių ūkio bei visuomeninio gyvenimo, kultūros bei švietimo uždavinių, didelį dėmesį skyrė ir bibliotekų veiklos pertvarkymo bei išplėtimo reikalams.

Socialistinės revoliucijos klausimai Lietuvoje išnagrinėti mūsų istorikų tokiuose kapitaliniuose darbuose, kaip „1940-ųjų metų socialistinės revoliucijos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“ (rusų kalba)⁶, „Vilniaus miesto istorija“⁷, akademiniai lietuvių literatūros istorijos bei Lietuvos TSR istorijos vadovėliai, A. Barkausko⁸, A. Butkutės-Rameli-

nės⁹, M. Burokevičiaus¹⁰ ir kt. monografijos, istorijos daktarinės J. Aničo¹¹, K. Surblio¹² disertacijos, atskiros kandidatinės disertacijos¹³. Šiuose darbuose minimi ir pagrindiniai bibliotekų tinklo plėtimo, fondų didinimo ir kiti duomenys. Bibliotekų istorijai šie veikalai reikšmingi dar ir tuo, kad juose nušviečiamos politinės, ekonominės, socialinės, ideologinės ir kitos sąlygos, nulėmusios bibliotekų vystymą.

Tarybiniai istorikai yra betarpiškai nagrinėję ir konkrečiai 1940—1941-ųjų metų bibliotekų istorijos klausimus: A. Bendžius — valstybinių viešųjų bei pirkių-skaityklų bibliotekų kultūros švietimo darbą¹⁴, V. Pšibilskis — bibliotekų kadro rengimą¹⁵, P. Žostautaitė — valstybinių viešųjų bibliotekų administravimą¹⁶ ir kt.

Lietuvos TSR bibliotekų pertvarkymo tarybinės bibliotekininkystės pagrindais klausimai bei bibliotekų statybos 1940—1941 metais pasiekimai nagrinėti ne vieno bibliotekininko darbe.

Iš bendro pobūdžio studijų, betarpiškai skirtų Lietuvos TSR bibliotekų

⁵ Krupskaja N. Bibliotekinis darbas.— V., 1948, p. 5.

⁶ Социалистическая революция 1940 г. в Литве, Латвии и Эстонии.— М., 1978.

⁷ Vilniaus miesto istorija nuo Spalio revoliucijos iki dabartinių dienų.— V., 1972, p. 121—155.

⁸ Barkauskas A. Kultūra ir visuomenė.— V., 1975, p. 102—127.

⁹ Butkutė-Rameliėnė A. Lietuvos KP kova už Tarybų valdžios įtvirtinimą respublikoje (1940—1941 m.).— V., 1958.

¹⁰ Burokevičius M. Lietuvos KP ideologinis darbas su inteligentija 1940—1965 m.— V., 1972, p. 34—52.

¹¹ Аничас И. Ю. Католический клерикализм в Литве в 1940—1952 г.г.: Автореф. дисс. ... — Вильнюс, 1972.

¹² Сурблис К. З. Деятельность КП Литвы по формированию и развитию социалистического рабочего класса республики (1940—1965 г.г.): Автореф. дисс. ... — Вильнюс, 1973.

¹³ Хоманскене Л. Б. Идеологическая работа Коммунистической партии Литвы в 1940—1941 г.г.: Автореф. дисс. ... — Вильнюс, 1975.

¹⁴ Bendžius A. Tarybų valdžios priemonės darbo žmonių kultūriniam lygiui kelti Lietuvoje 1940—1941 metais.— Vilniaus Valst. ped. in-to mokslo darbai, 1957, t. 3, p. 71—102.

¹⁵ Pšibilskis V. Bibliotekininkų mokyklos užuomazga.— Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 9, p. 15—16.

¹⁶ Žostautaitė P. Lietuvos TSR švietimo liaudies komisariato sukūrimas ir jo darbo planai 1941—1942 m.— Lietuvos TSR MA darbai, serija A, 1969, t. 2, p. 131—141.

istorijai 1940—1941 metais, paminėtinas V. Vilnonytės straipsnis centrinėje spaudoje¹⁷. Keletas straipsnių paskelbta respublikos spaudoje¹⁸.

1940—1941 metų bibliotekų statybos Tarybų Lietuvoje pasiekimai buvo reziumuoti pirmojoje bei antrojoje respublikinėse bibliotekinių konferencijose.

Kai kurių bibliotekų veikla 1940—1941 metais nušviesta jų istorijos bendrose studijose. Paminėtini tokie darbai, kaip Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos jubiliejinis leidinys¹⁹, studijos, skirtos Vilniaus universiteto²⁰, Kauno universiteto²¹, Lietuvos TSR Mokslų Akademijos²² bibliotekų istorijai, brošiūra apie Vilniaus miesto trečiąją masinę biblioteką²³.

Kai kurių bibliotekų veikla 1940—1941 metais apibūdinta Vilniaus V. Kapuskio universiteto bibliotekininkystės specialybės studentų diplominiuose darbuose. Jau paskelbtą jų sąrašą²⁴ čia reiktų papildyti darbais, skirtais Lietuvos žemės ūkio akademijos (dipl. J. Urbonienė) bei Kauno universiteto (dipl. B. Seikutė-Marcinkienė) bibliote-

kų, Švenčionių viešosios bibliotekos (dipl. D. Antanaitytė), Akmenės (dipl. E. Anuzienė) bei Vilkaviškio (dipl. A. Pusvaškytė) rajonų bibliotekų, Vilniaus miesto bibliotekų (dipl. A. Dalbokas), Vilniaus miesto prosajų bibliotekų (dipl. A. Šerėnaitė) bei Tarybų Lietuvos vaikų bibliotekų (dipl. D. Pukevičiūtė) ir Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos (dipl. M. Baronas) istorijai.

Kapitalinės monografijos autoriai, tyrinėje socialistinės revoliucijos procesą Pabaltijo respublikose, teigia, kad „socialistiniai pertvarkymai liaudies švietimo ir kultūros srityje, kultūrinės revoliucijos ir kultūrinio gyvenimo klausimai Pabaltijyje 1940—1941 metais dar nenagrinėti specialiuose monografiniuose tyrimuose“²⁵. Tai liečia ir bibliotekas — švietimo, kultūros bei kultūrinės revoliucijos sudėtinę dalį.

Dėl nepakankamo pirminių šaltinių išnagrinėjimo į mūsų literatūrą pateko nemaža netikslių bibliotekas liečiančių duomenų ar rodiklių. Pvz., dažnai teigiama, kad 1940 m. vasarą, buržuaziniam režimui žlungant, Lietuvoje buvusi 161 valstybinė viešoji biblioteka,

¹⁷ **Вилноните В.** Преобразование библиотечного дела в Литве (1940—1941).— История библиотечного дела в СССР, 1976, вып. 2, с. 87—94.

¹⁸ **Sinkevičius K.** Tarybų Lietuvos bibliotekos 1940—1941 metais.— Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1961, t. 1, p. 5—17; **Sinkevičius K.** Valstybinės viešosios bibliotekos 1940—1941 metais.— Bibliotekų darbas, 1955, Nr. 7, p. 8—10; **Sinkevičius K.** Iš Lietuvos TSR masinių bibliotekų istorijos.— VVU Mokslinės bibliotekos metraštis, 1958—1959, p. 107—113.

¹⁹ Respublikinė biblioteka. 1919—1969.— V., 1969, p. 25—29.

²⁰ **Vladimirovas L.** Vilniaus universiteto biblioteka.— V., 1958, p. 65—67; **Vladimirovas L.** 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje.— Kn.: Kultūrų kryžkelėje. V., 1970, p. 41—42.

²¹ **Užkuraitė S.** Kauno politechnikos instituto bibliotekos veikla 1923—1965 metais.— Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1966, t. 5, p. 71—72.

²² **Cesnuvičiūtė O.** Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centreinei bibliotekai dvidešimt metų.— Bibliotekininkystė ir bibliografija, 1961, t. 1, p. 7—8;

Вокенайте О. Из истории Центральной библиотеки АН Литовской ССР.— Библиотеч.-библиогр. информация б-к Акад. наук СССР и акад. наук союзных республик, 1958, вып. 18, с. 75—104.

²³ **Sinkevičius K.** Mūsų biblioteka.— V., 1961, p. 5—6.

²⁴ **Sinkevičius K.** Buržuazinio palikimo tyrinėjimo klausimu.— Bibliotekų darbas, 1978, Nr. 5, p. 31—32.

²⁵ Социалистические революции 1940 г. с. 56.

tuo tarpu jų būta 159, kad hitlerinės agresijos išvakarėse valstybinių viešųjų bibliotekų tinklas išaugęs iki 240 ar 250 bibliotekų, tuo tarpu buvo išaugęs daugiau kaip iki 260 bibliotekų ir t. t. Mūsų literatūroje, kai kalbama apie bibliotekų statybos rezultatus 1940—1941 metais, dažniausiai neduodama žinių apie partinių kabinetų bibliotekas, profsąjungų, komjaunimo, laisvamanių bei kitų organizacijų bibliotekėles. Netikslumų apstu ir „Mažonoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“. Straipsniuose, skirtuose miestams bei gyvenvietėms, paminimos ir bibliotekos, dažnai nurodant ir jų steigimo metus. Sulyginus šiuos duomenis su archyvais, matome, kad iš visų 1940—1941 metais Tarybų valdžios steigtų valstybinių viešųjų bibliotekų tik trijų bibliotekų steigimo metus MLTE nurodo neklysdama ir dar dviejų — beveik neklysdama (bibliotekos įsteigtos 1941 m. sausio 16 ir 25 d. d., o enciklopedijoje pažymėti 1940 metai), 49 bibliotekų steigimo metai nurodyti klaidingai, 8 bibliotekų — visai nenurodyti, o likusios bibliotekos iš viso nepaminėtos.

Taigi 1940—1941 metų Tarybų Lietuvos bibliotekų istorija, nors ir turtinga reikšmingų įvykių, dar nėra bent kiek išsamiau išnagrinėta. Į mokslinę apyvartą neįtraukta daug archyvinių dokumentų, nepakankamai panaudojami tų metų bibliotekininkų bei skaitytojų memuarai. Pasigendame platesnių monografinio pobūdžio studijų.

Tarybų Lietuvos bibliotekų istorijai studijuoti metodologinį pagrindą, leidžiantį teisingai vertinti įvykius bei reiškinius, teikia marksistinis-lenininis mokymas apie kultūrą ir kultūrinę revoliuciją, Tarybų Sąjungos Komunistų partijos bei Tarybinės Vyriausybės

nutarimai ir direktyvos, gausūs V. Lenino pasisakymai bibliotekų darbo klausimais. V. Lenino straipsniuose, kalbose, laiškuose, jo pasirašytuose dekretuose bibliotekų klausimais išdėstyti pagrindiniai skiriamieji tarybinės bibliotekų sistemos veiklos bruožai — partiškumas, liaudiškumas, valstybiškumas, suformuluoti bibliotekų statybos šalyje uždaviniai.

V. Leninas tiksliai numatė tą vaidmenį, kurį knyga, išlaisvinta iš klasinių varžtų, gali suvaidinti kultūrinėje revoliucijoje. Kaip rašo savo prisiminimuose pirmasis Tarybinės Vyriausybės Švietimo liaudies komisaras A. Lu-načarskis, jau sekančią naktį po Žiemos rūmų šturmo V. Leninas, aptardamas su juo liaudies švietimo reikalus, nurodė: „Pasistenkite pirmiausia atkreipti dėmesį į bibliotekas /.../ Reikia kuo greičiau padaryti knygą prieinamą masėms“²⁶. Sudėtingomis revoliucijos, pilietinio karo bei užsienio karinės intervencijos, ūkio atkūrimo bei nepo sąlygomis, sprenddamas daugybę kitų neatidėliotųjų reikalų, V. Leninas surado galimybę itin daug dėmesio skirti ir bibliotekoms. Šiandien yra žinoma daugiau kaip 300 V. Lenino straipsnių, laiškų, kalbų bei kitų dokumentų, betarpiškai liečiančių bibliotekų veiklos reikalus²⁷.

Lenininis palikimas bibliotekų darbo klausimais — ne tik pagrindas, vertinant bibliotekų istorijos reiškinius, bet ir priemonė teisingam praktinių bibliotekų statybos klausimų sprendimui. Vadinasi, nagrinėjant Lietuvos TSR bibliotekų istoriją, svarbu yra nustatyti, kiek V. Lenino idėjos bibliotekų veiklos klausimais buvo žinomos arba galėjo būti žinomos partiniams bei valstybiniais organams, bibliotekininkams

²⁶ Ленин и книга.— М., 1964, с. 363.

²⁷ В. И. Ленин и библиотечное дело.— Изд. 2-ое, перераб. и доп.— М., 1977, с. 5.

bei plačiau respublikos visuomenei 1940—1941 metais.

1940—1941 metais Lietuvoje buvo išleista V. Lenino veikalų politikos, ekonomikos bei kultūros klausimais. Jie buvo itin reikšmingi, sprendžiant socialistinių pertvarkymų respublikoje reikalus.

Buvo išversta į lietuvių kalbą bei paskelbta ir betarpiškai bibliotekų klausimams skirtų lenininių dokumentų. Programinis V. Lenino straipsnis „Ką galima padaryti liaudies švietimui“, kuriame reikalaujama „laikyti viešosios bibliotekos pasididžiavimu ir garbe /.../ tai, kaip plačiai yra pasklidusios knygos liaudyje, kiek yra pritraukta naujų skaitytojų, kaip greit yra patenkinamas bet kuris knygos poreikavimas, kiek knygų yra išduota į namus“, buvo išspausdintas „Bibliografijos žiniose“ dar 1940 metų rudeni²⁸.

Lietuvos TSR bibliotekų istorija — sudėtinė TSRS bibliotekų istorijos dalis. V. Leninas yra pastebėjęs, kad „tas, kuris imasi atskirų klausimų, iš anksto neišsprendęs bendrųjų, tas neišvengiamai kiekviename žingsnyje nesąmoningai „susidurs su šiais bendraisiais klausimais“²⁹. Vadinasi, imantis nagrinėti Tarybų Lietuvos 1940—1941 metų bibliotekų istoriją, būtina žinoti visos šalies bibliotekų istorijos nagrinėjimo būklę, ypač pastarųjų ikikarinųjų metų laikotarpio studijas.

Minėto laikotarpio šalies bibliotekų

istorijos studijavimas buvo pradėtas dar Didžiojo Tėvynės karo metais.

Šalies bibliotekų istorijos studijavimo pagyvinimui 1947 metais prie RTFSR Pedagoginių mokslų akademijos Pedagogikos teorijos ir istorijos instituto buvo sudaryta speciali bibliotekų istorijos komisija, kuri nustatė tyrinėjimų uždavinius bei kryptis, paskelbė atsisaukimą į visuomenę paremti tyrimus³⁰. Atlikti darbai buvo svarstomi komisijos posėdžiuose³¹.

Tačiau ilgą laiką darbų apimtis nebuvo didelė. Ne be pagrindo aukštosios mokyklos vadovėlio „TSRS bibliotekų istorija“ autorius K. Abramovas dar 1965 metais konstatavo, kad mūsų „moksliniai centrai dar neskiria reikiamo dėmesio bibliotekų istorijos tyrinėjimui“³².

Septintojo dešimtmečio reikšmingesni darbai buvo TSRS valstybinės V. Lenino bibliotekos, Valstybinės viešosios M. Saltykovo-Ščedrino bibliotekos ir TSRS Mokslų Akademijos bibliotekos istorijos kapitalinės studijos, išleistos šių bibliotekų jubiliejams, atitinkamai 1962, 1963 ir 1964 metais.

1970 metais išėjo K. Abramovo vadovėlio „TSRS bibliotekų istorija“ 2-asis leidimas³³, už kurį jo autoriui buvo suteiktas pedagogikos daktaro laipsnis.

Raiškus pagyvėjimas, organizuojant bibliotekų istorijos tyrinėjimus šalyje, buvo jaučiamas aštuntojo dešimtmečio pradžioje. Vykdam TSRS Kultūros ministro įsakymą „Dėl priemonių biblio-

²⁸ Leninas V. I. Ką galima padaryti liaudies švietimui.— Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 5, p. 152—153.

²⁹ Leninas V. I. Raštai, t. 12, p. 442.

³⁰ От Комиссии по истории библиотечного дела Института теории и истории педагогики АПН РСФСР.— Библиотекарь, 1947, № 8, с. 46—47.

³¹ Слуховский М. Объединим усилия в изучении истории библиотечного дела.— Библиотекарь, 1948, № 3, с. 42—43.

³² Абрамов К. Больше внимания истории библиотечного дела.— Библиотекарь, 1965, № 8, с. 21.

³³ Абрамов К. И. История библиотечного дела в СССР.— Изд. 2-ое, перераб. доп.— М., 1970.— 456 с.

tekininkystės ir bibliografijos mokslinio tyrimo darbo organizavimui toliau gerinti" (1971 m. spalio), buvo sudaryta bendrųjų bibliotekininkystės teorijos problemų ir bibliotekų istorijos tarpyba³⁴. Buvo sudarytas koordinacinis šalies bibliotekų istorijos tyrinėjimo planas, numatyta išleisti daugiatomę TSRS bibliotekų istoriją, parengtas jos prospektas³⁵. TSRS valstybinė V. Lenino biblioteka ir Maskvos valstybinis kultūros institutas buvo įpareigoti teikti metodinę pagalbą bibliotekų istorijos tyrinėtojams³⁶.

Didelį vaidmenį, vystant bibliotekų istorijos tyrinėjimus šalyje, turėjo suvaidinti tęstiniai leidiniai: TSRS bibliotekų istorijos dokumentų rinkinys (1975 m. išėjo pirmasis tomas³⁷), TSRS bibliotekų istorijos bibliografinė rodyklė (1973—1977 m. išėjo 3 sąsiuviniai), mokslinių darbų bibliotekų istorijos

klausimais rinkinys (1975—1977 m.ėjo 3 sąsiuviniai³⁸).

Raiškių rezultatų, tyrinėjant bibliotekų istoriją, pasiekė ir kai kurios sąjunginės respublikos.

Daktarinėse istorijos mokslų disertacijose nagrinėjama Azerbaidžano TSR³⁹ bei Uzbekijos TSR⁴⁰ bibliotekų istorija.

Kandidatinės disertacijos skirtos išnagrinėti Uzbekijos TSR mokslinių bibliotekų istoriją 1917—1941 metais⁴¹, Ukrainos TSR masinių bibliotekų kūrimąsi ir vystymąsi 1917—1959 metais⁴², Uzbekijos TSR masinių bibliotekų tinklo vystymąsi⁴³, Turkmėnijos TSR bibliotekų istoriją⁴⁴, Azerbaidžano TSR profsąjungų bibliotekų istoriją 1920—1941 metais⁴⁵, Kirgizijos TSR bibliotekų istoriją 1870—1941 metais⁴⁶, Moldavijos TSR bibliotekų istoriją⁴⁷, RTFSR masinių bibliotekų istoriją

³⁴ Владимирцов Л. Заседание совета по общетеоретическим проблемам библиотекведения и истории библиотечного дела.— Библиотеки СССР, 1972, вып. 54, с. 100.

³⁵ Чернышев Л. В Совете по координации научно-исследовательской работы.— Советское библиотекведение, 1973, № 2, с. 103.

³⁶ Дергачева Л. Д., Зимина В. А. Координация исследовательской работы по истории библиотечного дела в СССР.— Советское библиотекведение, 1973, № 2, с. 81—87.

³⁷ История библиотечного дела в СССР: Документы и материалы. 1918—1920. М., 1975.— 277 с.

³⁸ История библиотечного дела в СССР: Сборник научных трудов.— 1975—1977, вып. 1—3.

³⁹ Халафов А. История библиотечного дела в Азербайджане (1933—1958 гг.): Автореф. дисс. ... — Баку, 1974.— 139 с.

⁴⁰ Касымова А. История развития библиотечного дела в Узбекистане и его роль в коммунистическом воспитании трудящихся (1917—1974 гг.): Автореф. дисс. ... — Ташкент, 1975.— 48 с.

⁴¹ Рахимова М. История развития научных библиотек в Узбекской ССР (1917—1941 гг.): Диссертация ... — Ташкент, 1973.— 239 с.

⁴² Гимальдинова З. Становление и развитие сельских библиотек Украины (1917—1959 гг.): Автореф. дисс. ... — М., 1974.— 32 с.

⁴³ Касымова А. Развитие сети массовых библиотек Узбекистана (1917—1941 гг.): Автореф. дисс. ... — Ташкент, 1965.— 16 с.

⁴⁴ Ораков Э. История библиотечного дела в Туркменской ССР: Автореф. дисс. ... — М., 1971.— 34 с.

⁴⁵ Кулиев Т. История профсоюзных библиотек в Азербайджанской ССР (1920—1941 гг.): Автореф. дисс. ... — Баку, 1969.— 36 с.

⁴⁶ Ромах Н. И. История развития библиотечного дела в Киргизии (1870—1941 гг.): Диссертация ... — Фрунзе, 1966.— 278 с.

⁴⁷ Лупашко Е. И. Библиотечное строительство в Советской Молдавии: Диссертация ... — М., 1973.— 210 с.

1928—1941 metais⁴⁸. Pastarosios trys disertacijos yra išleistos atskiromis knygomis. Nemaža istorinės medžiagos yra ir disertacijose, skirtose ne istorinių temų tyrinėjimui — tai parodyta TSRS kultūros ir meno problemų informacijos centro išleistoje atskiroje apžvalgoje⁴⁹.

Sąjunginėse respublikose rengiami ir bibliotekų istorijos dokumentų rinkiniai. Atskiromis knygomis išleisti Kirgizijos TSR bibliotekų istorijos 1918—1945 metų dokumentai⁵⁰ bei Baltarusijos TSR 1917—1941 metų dokumentai⁵¹.

Reikia atkreipti dėmesį į didelę bibliotekų istorijos tyrinėjimo pagyvėjimą kaimyninėje Baltarusijos TSR. Bibliotekų istorijos tyrinėjimams skelbti Baltarusijos TSR valstybinė V. Lenino biblioteka 1968—1974 metais išleido tris specialaus rinkinio sąsiuvinius⁵². Neatsiliko ir Baltarusijos TSR Mokslų Akademijos Fundamentalinė J. Koloso biblioteka, 1970—1974 metais išleidusi irgi tris straipsnių, skirtų bibliotekų istorijai, rinkinius⁵³. Minsko pedagoginio instituto Bibliotekininkystės fakultetas 1972—1975 metais išleido du mokslinių darbų rinkinio sąsiuvinius, kurie praktiškai irgi buvo skirti bibliotekų istorijos klausimams⁵⁴. 1974 m.

spąlyje buvo surengta respublikinė mokslinė-praktinė konferencija bei seminaras Baltarusijos bibliotekų istorijos klausimams nagrinėti. Konferencijoje buvo apsarstyti tyrimų rezultatai, seminarare — aptarti mokslo tiriamoji darbo uždaviniai⁵⁵. Konferencijos pranešimai buvo išleisti atskiru rinkiniu⁵⁶. Bibliotekų istorijos tyrinėjimų rezultatus apsarstyti buvo skirta ir Minsko pedagoginio instituto mokslinė sesija, įvykusi 1975 m. sausio—vasario mėnesiais⁵⁷.

Bibliotekų istorijos tyrinėjimuose, kurių svarbesnius čia paminėjome, atskleidžiamas lenininio bibliotekų statybos plano realizavimas šalyje, iliustruojama lenininės nacionalinės politikos įgyvendinimas bei visų TSRS tautų nacionalinės kultūros suklestėjimas. Šie darbai Lietuvos TSR bibliotekų istorijos tyrinėjimams yra svarbūs ir kaip metodinė priemonė, konkrečių respublikų medžiagos pagrindu rodanti marksistinį-lenininį bibliotekų istorijos traktavimą.

Tyrinėjant Lietuvos TSR bibliotekų 1940—1941 metų istoriją, išskirtinę reikšmę turi kitų respublikų to paties laikotarpio bibliotekų istorijos darbai. Jie ne tik piešia bendrą bibliotekų is-

⁴⁸ Варфоломеева М. В. Роль массовых библиотек в культурной революции в СССР. 1928—1941 гг. (На материалах РСФСР): Автореф. дисс. ... — М., 1971. — 23 с.

⁴⁹ Синявичюс К. А. Основные направления научных исследований в области библиотекведения и библиографведения в СССР. (По материалам диссертационных исследований 1971—1975 гг.). — М., 1976. — 75 с.

⁵⁰ История библиотечного дела в Киргизии: Сборник документов и материалов. — Фрунзе, 1976. — Т. 1, 1918—1941 гг., 295 с.

⁵¹ История библиотечного дела в БССР: Сборник документов и материалов. — Минск, 1978. — Т. 1, 1917—1941 гг. — 270 с.

⁵² Библиотечное дело в БССР. — Минск, 1968—1974, вып. 1—3.

⁵³ Из истории книги, библиотечного дела и библиографии в Белоруссии. — Минск, 1968—1974, вып. 1—3. — Загл. 3-его вып.: Книга, библиотечное дело и библиография в Белоруссии.

⁵⁴ Вопросы библиотекведения и библиографии. — Минск, 1972—1975, вып. 1—2. — В загл. 2-го вып.: ... и библиографведения.

⁵⁵ Дергачева Л. Научно-практическая конференция и семинар по изучению истории библиотечного дела в БССР. — Советское библиотекведение, 1975, № 3, с. 126.

⁵⁶ К истории библиотечного дела в Белорусской ССР. — Минск, 1975. — 102 с.

⁵⁷ Ролева Р. Научная сессия по истории библиотечного дела в Белорусской ССР. — Советское библиотекведение, 1975, № 5, с. 129—130.

torijos foną, bet ir atskleidžia šalies bibliotekų sistemos teorinį bei materialinį potencialą, dariusį įtakos bibliotekų statybos eigai respublikoje.

1939 metų rudenį šalyje prasidėjo platus bibliotekų judėjimas, tęsėsis iki pat 1941 m. birželio 22 d., padėti naujoms tarybinėms respublikoms bei išvauduotoms Vakarų Ukrainos bei Vakarų Baltarusijos sritims, siekiant per kiek galima trumpesnę laiką įveikti jų bibliotekų atsilikimą, pakelti visuomenės bibliotekinį aptarnavimą iki sąjunginio lygmens, pertvarkyti bibliotekų veiklos turinį socialistiniais pagrindais. Šio judėjimo vaisiais naudojosi ir jaunos Tarybų Lietuvos bibliotekos, dėl to kruopšti jo analizė, tyrinėjant respublikos bibliotekų istoriją 1940—1941 metais, yra itin reikšminga.

Reikia pastebėti, kad specialių studijų, skirtų šio judėjimo analizei šalyje, pasigendama. Minėtuose bibliotekų istorijos darbuose, chronologiškai apimančiuose ir 1939—1941 metų laikotarpį, pagalbos sistema naujų respublikos bibliotekoms neišryškinta, o daugelyje jų — ir iš viso nutylėta. Ne be pagrindo Baltarusijos TSR bibliotekininkai, apžvelgdami respublikos bibliotekų istorijos tyrinėjimus ir turėdami galvoje 1939—1941 metų laikotarpį, pabrėžia: „Laikas visapusiškai atskleisti Maskvos, Leningrado bibliotekų broliškos pagalbos vaidmenį kuriant ir vystant Baltarusijos bibliotekas“⁵⁸. Ir tai aktualu ne vien tik Baltarusijos bibliotekininkams.

Tyrinėjant Lietuvos TSR bibliotekų istoriją 1940—1941 metais, itin reikšmingos yra broliškųjų bendraamžių respublikų to laikotarpio bibliotekų isto-

rijos studijos, padedančios lyginamųjų metodu nustatyti bendrus bibliotekų statybos spartinimo bei bibliotekų veiklos pertvarkymo socialistiniais pagrindais dėsningumus.

Pastarajame dešimtmetyje bendraamžėse respublikose atlikta vertingų 1940—1941 metų laikotarpio bibliotekų istorijos tyrinėjimų. Plačiau studiją apie bibliotekų veiklos pertvarkymą 1940—1941 metais, paremtą gausia faktine medžiaga, yra paskelbę Latvijos TSR bibliotekininkai⁵⁹. Pluoštą medžiagos apie atskirą Vakarų Baltarusijos bibliotekų istoriją 1939—1941 metais paskelbė Baltarusijos TSR bibliotekininkai minėtuose leidiniuose. Šiek tiek žinių apie Moldavijos bibliotekų pertvarkymą 1940—1941 metais pateikia minėtoji E. Lupaškos disertacija. Deja, neišlikus archyvų, šis laikotarpis disertacijoje nuvirstas gana fragmentiškai⁶⁰. Baltarusijos TSR bibliotekų istorijos tyrinėjimus, kaip konstatuojama spaudoje, stabdo tai, kad karo metais pagrindinė archyvų dalis žuvo⁶¹.

Minėti tyrimai yra labai vertingi, daranant palyginimus bei sugretinimus su Lietuvos TSR bibliotekų 1940—1941 metų istorijos faktais bei reiškiniais. Vis dėlto platiems lyginamiesiems to laikotarpio bibliotekų statybos dėsningumų tyrinėjimams jie teikia dar gana kuklią bazę.

Bibliotekų statybos respublikoje 1940—1941 metais tempų spartinimui, operatyviam bibliotekų integravimui į sąjunginę sistemą bei jos teikiamos pagalbos panaudojimui svarbų vaidmenį vaidino Lietuvos TSR bibliotekininkų bei vadovaujančių partinių ir valstybinių organų supažindinimas su ta-

⁵⁸ Леончиков В. Е., Ошеревич С. О. О трудах по истории библиотек Белоруссии.— Советское библиотечное дело, 1974, № 1, с. 96.

⁵⁹ Puris A. Bibliotėkų darba socialistiskie pėrveidojumi Latvijā 1940. un 1941 gāda.— Bibliotėkų zinātnes aspekti, 1977, t. 1(VI), p. 72—91.

⁶⁰ Лупашко Е. И. Библиотечное строительство... с. 108.

⁶¹ Дергачева Л. Научно-практическая конференция...

rybinių bibliotekų darbo pasiekimus bei metodika. Dėl to, tyrinėjant 1940—1941 metų bibliotekų istoriją, svarbu išsiaiškinti ir respublikos darbuotojų supažindinimo su tarybine bibliotekininkyste lygmenį.

Tarybų Sąjungos bibliotekų veikla ir bibliotekų statybos rezultatai nebuvo terra incognita ir kai kuriems buržuazinės Lietuvos bibliotekininkams. Keletas bibliotekų — Kariuomenės, Kauno universiteto ir kt. gaudavo žurnalą „Krasnyj bibliotekar“ ir kitų leidinių. Prie V. Ruzgo „Bibliotekoms vadovėlio“, išleisto 1937 metais, pridėjame sąrašą knygų, „su kuriomis bibliotekininkas turi susipažinti arba jas žinoti profesijos žinioms pagilinti ir praktikos reikalui“, buvo paminėti ir tarybinių autorių — L. Čavkinos, E. Dobržinskio, E. Šamurino, E. Chlebcovo veikalai⁶². Šiek tiek objektyvios informacijos apie TSRS bibliotekų veiklą buvo paskelbęs žurnalas „Kultūra“ ir kiti pažangūs leidiniai. Tačiau apskritai šis supažindinimas negalėjo būti nei išsamus, nei įvairiapusiškas.

Buržuazinio režimo metais nemaža Lietuvos komunistų ilgesnį ar trumpesnį laiką gyveno, dirbo bei mokėsi Tarybų Sąjungoje, turėdami galimybių betarpiškai susipažinti su tarybine bibliotekininkyste. Buržuazinėje Lietuvoje pagrindinė komunistinė spauda skelbė informaciją apie Tarybų Sąjungos kul-

tūros bei švietimo darbo laimėjimus. Tačiau ir šios galimybės tarybinių bibliotekų patyrimui bei darbo metodikai išstudijuoti buvo labai ribotos.

Tarybinio patyrimo perėmimo reikšmė kuriant naują bibliotekininkystę Lietuvoje buvo akcentuota jau 1940 metų vasarą. „Bibliografijos žinios“ šiuo klausimu rašė: „Dabar mums bus lengviau dirbti. Esant reikalui, galėsime pasitarti ir pasimokyti iš prityrusių bibliotekų ir bibliografijos darbe draugu, dirbančių Maskvoje, Leningrade, Minske, Kijeve ir kituose SSR Sąjungos centruose. Galėsime pasinaudoti jų patyrimu, sėkmingai išvengti nereikalingų klaidų bibliotekų pertvarkymo darbe, pasimokyti bibliotekininkystės mokyklose ir institutuose, susipažinti su bibliotekomis“⁶³.

Respublikos spauda 1940—1941 metais paskelbė keletą straipsnių, supažindinančių visuomenę su TSRS valstybine V. Lenino biblioteka⁶⁴, Valstybine viešąja M. Saltykovo-Ščedrino biblioteka⁶⁵, Sąjunginiais knygų rūmais⁶⁶, su Maskvos bibliotekininkystės institutu⁶⁷, su bendrais Tarybų Sąjungos bibliotekų vystymo rezultatais⁶⁸. Ši medžiaga buvo reikšminga propaguojant Tarybų Sąjungos bibliotekų laimėjimus respublikoje. Tačiau ji nebuvo gamybinio pobūdžio. Poniau pažintinio pobūdžio medžiagą (išskyrus tik L. Tropovskio „Dešimtinės klasifikacijos“ lenteles) skel-

⁶² Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis.— K., 1937, p. 239—304.

⁶³ Bibliotekų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje. — Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 5, p. 130.

⁶⁴ Lenino vardo biblioteka. — Tiesa, 1940, liepos 10; Didžiausia Sovietų Sąjungoje biblioteka. — Lietuvos aidas, 1940, liepos 9, Nr. 325.

⁶⁵ Saltykovo-Ščedrino vardo biblioteka yra viena didžiausių pasaulyje. — Darbo Lietuva, 1940, rugsėjo 28.

⁶⁶ Sovietų Sąjungos knygų rūmams 20 m. — Tiesa, 1940 rugpjūčio 17; Rodinas I. Tarybinės kultūros lobynas. — Vilniaus balsas, 1941, balandžio 2; Vairas K. TSRS Knygų rūmai — Raštai, 1941, Nr. 1, p. 150—152.

⁶⁷ Maskvos valstybinis bibliotekinis /.../ institutas. — Vilniaus balsas, 1941, balandžio 27.

⁶⁸ Bibliotekų progresui pavaizduoti paroda. — Mokykla ir gyvenimas, 1940, Nr. 12, p. 476.

bė, beje, labai negausiai, ir „Bibliografijos žinios“.

1940 metais naujoms respublikoms susidarė galimybė tarybinių bibliotekų patyrimą studijuoti betarpiškai, lankan-tis bibliotekose.

Estijos TSR Švietimo liaudies komi-sariato darbuotojų delegacija jau 1940 m. rugsėjo mėnesį lankėsi Mask-voje, susipažino su liaudies švietimo sistema, buvojo TSRS valstybinėje V. Lenino bibliotekoje⁶⁹. Latvijos TSR švietimo darbuotojų delegacija, į kurią įėjo ir Valstybinės bibliotekos direkto-rius bei Švietimo liaudies komisariato bibliotekų skyriaus vedėjas, 1940 m. lapkričio mėnesį atvykusi į Maskvą, susipažino su TSRS valstybine V. Leni-no biblioteka ir Sąjunginiais knygų rū-mais, lankėsi Maskvos bibliotekinin-kystės institute ir kitose kultūros bei švietimo įstaigose⁷⁰. Lietuvos TSR bib-liotekininkai irgi rengėsi kelionei į Maskvą susipažinti su tarybinių biblio-tekų darbo metodika. Deja, trūko ope-ratyvumo, kelionė buvo nukelta į 1941 metų vasarą ir, kilus karui, neįvyko.

Pagrindinis Lietuvos TSR bibliotekų 1940—1941 metais istorijos šaltinis yra Liaudies seimo, Lietuvos Komunistų partijos V-ojo suvažiavimo, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos II-osios sesijos, lėmusių buržuazinės valdžios panaikinimą, Tarybų valdžios atkūrimą, numačiusių priemones socializmui pa-statyti respublikoje, medžiaga.

Respublikos partinės organizacijos, Švietimo liaudies komisariato, vykdo-mųjų komitetų ir kitų įstaigų bei orga-nizacijų pastangas per kiek galima trumpesnę laiką įveikti respublikos bib-liotekų atsilikimą, pertvarkyti senąsias bei sukurti platų naujų bibliotekų tink-

lą, atspindi šių organizacijų bei įstaigų archyvų dokumentai. Dalis jų saugo-ma Partijos istorijos instituto prie LKP CK partiniame archyve, Lietuvos TSR centriniam valstybiniam archyve, Lietuvos TSR kultūros miinsterijos ar-chyve.

Tačiau archyvinių dokumentų fondai nėra pilni. Naujo gyvenimo kūrimo 1940—1941 metais procesą nutraukė staigi ir viską naikinanti hitlerinė agre-sija. Daugelis bibliotekas liečiančių do-kumentų okupacijos metais žuvo. O ir nebuvo kaip reikiant susirūpinta poka-rio metais surinkti bei išsaugoti išliku-sius atskirų bibliotekų archyvų liku-čius. Lietuvos TSR valstybinės respub-likinės, Vilniaus V. Kapsuko universi-teto mokslinės bei Lietuvos TSR Moks-lų Akademijos centrinės bibliotekų rankraštynuose tėra vienas kitas 1940—1941 metų laikotarpio bibliotekų veik-los dokumentas.

Veržlų bibliotekinės statybos 1940—1941 metais procesą — naujų bibliotekų steigimą, fondų komplektavimą, naujų skaitytojų atėjimą į bibliotekas ir kt.— palyginti gana kruopščiai dokumentavo to meto respublikinė periodinė spauda. Ir nors hitlerinės okupacijos metais ji buvo visuotinai naikinama, tačiau dėl didelių jos tiražų bei plataus papliti-mo nemaža jos išliko. Respublikos mokslinėse bibliotekose surinkti beveik pilni 1940—1941 metų periodinės spau-dos komplektai. Periodinės spaudos in-formacijos, ypač kronikos žinios, yra vertingas archyvinių dokumentų papil-dymas, o ne retai ir vienintelis tuos ar kitus bibliotekų istorijos faktus liudi-jantis šaltinis.

Dalis 1940—1941 metų periodinės spaudos informacijų apie bibliotekas

⁶⁹ RTFSR centrinis valstybinis archyvas, f. 2306, ap. 69, b. 2615, l. 83, 85.

⁷⁰ Ten pat, l. 11.

yra surinkta bei cituota „Bibliotekų darbe“ skelbtoje straipsnių serijoje⁷¹.

Lietuvos TSR bibliotekų 1940—1941 metų istorijos šaltinių esama ir už respublikos ribų.

Lietuvos TSR sienos 1940—1941 metais nebuvo stabilios. Lietuvai įstojus į TSRS sudėtį, Baltarusijos TSR vyriausybė pasiūlė perduoti etnografiškai lietuviškas Vakarų Baltarusijos sritis. Patikslinus sieną, Lietuvai buvo perduota teritorija su 82.110 gyventojų⁷². 1941 metų vasaryje čia buvo sudaryti Adučiškio, Daugeliškio, Mielagėnų, Švenčionių, Tverėčiaus, Druskininkų, Marcinkonių, Ratnyčios, Dieveniškų, Salčininkų ir Rimšės valsčiai⁷³.

Perduotoje teritorijoje Tarybų valdžia gyvavo jau nuo Vakarų Baltarusijos išlaisvinimo 1939 m. rugsėjyje. Per vienerius metus čia jau buvo įvykdyti dideli ekonominiai, socialiniai bei kultūriniai pertvarkymai. Apie jų masą galima spręsti iš duomenų, charakterizuojančių pertvarkymus visoje tuometinėje Vakarų Baltarusijos teritorijoje.

Vakarų Baltarusijoje, kurioje tuo metu gyveno apie 4 mln. gyventojų⁷⁴, per vienerius metus buvo įsteigtos 1288 naujos mokyklos, ir bendras mokyklų tinklas išplėstas iki 5643. Iki išdavimo visoje teritorijoje buvo tik 32 viešosios bibliotekos, 1940 metų gale —

380 bibliotekų⁷⁵. Jau 1940 m. balandyje Vakarų Baltarusijoje veikė 594 biblios-skaityklos. Vien tik Maskvos bibliotekos Vakarų Baltarusijos bibliotekų fondams komplektuoti buvo išskyrusios 1,5 mln. knygų⁷⁶. Bibliotekoms komplektuoti buvo skirtos didelės lėšos, jau 1939 m. gale Baranovičiuose, Breste ir kt. buvo sukurti bibliotekų kolekto-riai⁷⁷.

Perduotoje Lietuvai teritorijoje buvo ir bibliotekų. Žinių apie jų kūrimąsi bei veiklą reikia ieškoti Baltarusijos TSR šaltiniuose. Baltarusijos kolegų paskelbtuose bibliotekų istorijos minetuose tyrinėjimuose liečiamas ir bibliotekų kūrimo Vakarų Baltarusijoje klausimas. Vis dėlto žinių apie Lietuvai perduotos teritorijos bibliotekas juose nesama.

Lietuvai įstojus į Tarybų Sąjungos sudėtį, prasidėjo respublikinių ir sąjunginių organų susirašinėjimas įvairiais, tarp jų ir bibliotekų reikalais. Pagalbos organizavimu naujoms tarybinėms respublikoms, kuriant bei pertvarkant bibliotekų tinklus ir permant tarybinės bibliotekininkystės metodiką bei patyrimą, rūpinosi ir RTFSR Švietimo liaudies komisariatas. Jau 1940 metų pabaigoje Švietimo liaudies komisariatas buvo sudaręs žymiausių bibliografų brigadas, kurios buvo numatytos pasiųsti į Moldavijos, Latvijos, Estijos ir Lietuvos TSR, siekiant padėti greičiau

⁷¹ Sinkevičius K. Ką rašė spauda apie bibliotekas prieš 25 metus: (Straipsnių serija).— Bibliotekų darbas, 1965, Nr. 7, p. 14—15; Nr. 8, p. 2—3; Nr. 11, p. 5—6; 1966, Nr. 1, p. 29—30; Nr. 2, p. 30—31; Nr. 8, p. 22—23; Nr. 9, p. 31—32.

⁷² Lietuvos TSR AT Prezidiumo pirmininkas drg. J. Paleckis apie sienos nustatymą tarp Gudijos TSR ir Lietuvos TSR.— Tarybų Lietuva, 1940, lapkričio 15.

⁷³ Lietuvos TSR administracinis-teritorinis padalijimas.— V., 1949.— 544 p.

⁷⁴ Беларуская Савецкая Энцыклапедыя.— Мінск, 1975, т. 12, с. 151.

⁷⁵ Васлючек М. В. В семье единой.— Минск, 1977, с. 103, 107.

⁷⁶ Симановский И. Б. Развитие библиотечного дела в БССР, его итоги и перспективы к 40-летию Великой Октябрьской Социалистической революции.— В кн.: 40 лет библиотечного строительства в СССР, М., 1958, с. 243—244.

⁷⁷ Покало М. И. Библиотечное обслуживание сельского населения Белорусской ССР в довоенный период (1917—1941 гг.).— Из истории книги, библиотечного дела и библиографии в Белоруссии, 1972, (вып. 2), с. 70.

pertvarkyti bibliotekų darbą, nustatyti betarpiškus ryšius ir pan.⁷⁸

Tačiau RTFSR Švietimo liaudies komisariato fonduose, saugomuose RTFSR centruose valstybiniame archyve, dokumentų apie Lietuvos TSR bibliotekų veiklą 1940—1941 metais aptikti nepavyko. Hitleriniams grobikams artėjant 1941 m. rudenį prie Maskvos, evakuojant valstybines įstaigas į šalies gilumą bei mobilizuojant visas jėgas gynybai, nebuvo galimybių kruopščiai apdoroti pastarųjų ikikarinėse metų surašinėjimo dokumentų bylas bei pervadinti jas į archyvą.

Nuo 1940 metų vasaros naujo gyvenimo kūrimo procesą naujose tarybinėse respublikose ėmė atspindėti ir centrinė spauda. Informacijose iš Lietuvos esama žinių ir apie bibliotekas. Įdomu, kad vienoje iš „Pravdos“ korespondento informacijų apie pokalbį su Lietuvos Liaudies vyriausybės Švietimo ministru A. Venclova yra užfiksuotas ir tikslus buržuazinio režimo paliktų valstybinių viešųjų bibliotekų skaičius — 159 bibliotekos⁷⁹.

Centrinėje spaudoje buvo skelbta ir direktyvinio pobūdžio straipsnių, numatančių eilinius šalies bibliotekų darbo planus. Paminėtini tuo metu paskelbti „Pravdos“ bei „Izvestijų“ įžanginiai straipsniai⁸⁰. Atsižvelgiant į jų reikšmę jaunai Lietuvos bibliotekininkystei, jie buvo referuoti ar perspausdinti respublikinėje spaudoje⁸¹. Nemaža direktyvi-

nio pobūdžio medžiagos spausdino ir žurnalas „Krasnyj bibliotekar“, kurį prenumeravo mokslinės bibliotekos bei nuo 1941 m. pradžios — 194 valstybinės viešosios bibliotekos⁸².

1940 metais naujų tarybinių respublikų bibliotekininkams savo puslapius atvėrė centrinė bibliotekinė spauda, aktyviai čia ieškojusi naujų autorių. „Sovietskaja bibliografija“ redakcija, pvz., kreipėsi į Centrinę valstybinę biblioteką, prašydama parašyti informaciją apie bibliografinį-informacinį skaitytųjų aptarnavimą⁸³. Biblioteka šiuo klausimu ne ką galėjo parašyti, ir pasiūlymu nebuvo pasinaudota. Šiame rinkinyje buvo paskelbtas V. Biržiškos straipsnis apie lietuvių bibliografiją⁸⁴. Žurnale „Krasnyj bibliotekar“ latviai paskelbė respublikos bibliotekų apžvalgą⁸⁵ bei informaciją apie bibliotekininkų kursus⁸⁶. Tarybų Lietuvos bibliotekininkai žurnale „Krasnyj bibliotekar“ 1940—1941 metais, deja, nieko nepaskelbė.

Centrinėje spaudoje 1940—1941 metais skelbtos informacijos apie Lietuvos TSR bibliotekų būklę yra vertingas iki šiol mažai naudotas bibliotekų istorijai studijuoti šaltinis.

* *

Bibliotekų statyba — viena iš svarbiausių kultūrinės revoliucijos sudėtinųjų dalių. Lietuvos TSR bibliotekų 1940—1941 metais istorijos studijavi-

⁷⁸ Помощь библиотекам новых республик.— Правда, 1940, 7 декабря.

⁷⁹ Цветков Я. Литовские встречи.— Там же, 19 июля.

⁸⁰ Библиотека — очаг культуры на селе.— Там же, 18 октября; Книга читатель.— Известия, 1940, 21 декабря.

⁸¹ Библиотека — kultūros židinys kaime.— Tarybų Lietuva, 1940, spalio 19; Ernis J. Daugiau dėmesio bibliotekoms.— Vilniaus balsas, 1940, gruodžio 27.

⁸² Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas, R-762, ap. 1, b. 455, l. 44.

⁸³ Ten pat, f. 1655, ap. 1, b. 95, l. 13.

⁸⁴ Биржишка В. Состояние литовской библиографии.— Советская библиография, 1941, сб. 1(19), с. 203—207.

⁸⁵ Уkste Л., Грин Я. Состояние библиотек в Латвийской ССР.— Красный библиотечарь, 1941, № 2, с. 51—52.

⁸⁶ Первые курсы библиотечных работников г. Риги.— Там же, № 4, с. 30.

mas papildo mūsų žinias apie respublikos kultūrinio proceso raidą, padeda reljefiškiau parodyti Lietuvos Komunistų partijos bei tarybinės vyriausybės pastangas per istoriškai trumpą laiką pasinaudoti internacionaline pagalba bei broliškų tarybinių tautų patyrimu,

įveikti ekonominių bei kultūrinių respublikos atsilikimą. Lietuvos TSR bibliotekų istorijos tyrinėjimas turi ne tik vietinės, respublikinės reikšmės. Jis yra svarbus ir kaip integralinė TSRS bibliotekų istorijos tyrinėjimų dalis.

ВОПРОСЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ БИБЛИОТЕК ЛИТОВСКОЙ ССР (1940—1941 гг.)

К. СИНКЯВИЧЮС

Резюме

Летом 1940 года в Литве свершилась социалистическая революция, была восстановлена советская власть. За короткий промежуток времени, до 22 июня 1941 года, когда мирный труд был прерван агрессией гитлеровской Германии, партийные и государственные органы республики провели большую работу по перестройке библиотечного дела, расширению сети библиотек, укреплению их книжных фондов и т. д.

Вопросы библиотечного строительства в Советской Литве в 1940—1941 году отражены в общих трудах по истории республики, имеются статьи, посвященные непосредственно

отдельным вопросам истории библиотек. Однако в целом история библиотек этого важного и насыщенного событиями периода еще не стала объектом монографического исследования. Недостаточно глубоко изучены архивные материалы и другие документы того периода.

Изучение истории библиотек Литовской ССР имеет не только местный, региональный характер. История библиотек республики является интегральной частью общих исследований истории библиотек СССР периода последних предвоенных лет.

PROBLEMS CONCERNING THE STUDY OF HISTORY OF LIBRARIES OF THE LITHUANIAN SSR (1940—1941)

K. SINKEVIČIUS

Summary

In the summer of 1940, in Lithuania, the socialist revolution was wrought and Soviet power was restored. In the short span of time, up to June 22, 1941, when peaceful labour was interrupted by the aggression of Hitlerite Germany, the party and state authorities of the Republic accomplished much in the field of reorganization of librarianship, extension of the library network, replenishment of library stocks, etc.

Problems concerned with library development in Soviet Lithuania in 1940—1941 have found reflection in general works on the history of the Republic. There are also some

articles dealing with the history of libraries. Nevertheless, the history of libraries in this important period, marked by many outstanding events, has not yet become the subject of a monographic study. The archival materials and other documents of this period have not been examined profoundly enough.

The study of the history, of libraries of the Lithuanian SSR is not merely of local or regional character. The history of the libraries of the Republic represents an integral part of the general survey of the history of libraries of the USSR in the last pre-war years.